

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ МОНІТОРИНГУ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ТА ЇХ ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Запропоновано систему моніторингу за ефективністю використання кредитних ресурсів аграрних підприємств та розроблено науково-методичні та практичні рекомендації по удосконаленню системи показників, які лежать в його основі. Розглянуто інформаційну базу для моніторингу кредитних операцій суб'єктів господарювання

Постановка проблеми. Визначальною умовою сталого розвитку аграрного сектора економіки є забезпеченість суб'єктів господарювання необхідним обсягом фінансових ресурсів. Специфіка сільськогосподарського виробництва зумовлює необхідність авансування коштів на відносно тривалий період часу, який залежно від спеціалізації та фінансового стану суб'єкта господарювання, може вимірюватися роками. Саме тому практично всі аграрні підприємства, незалежно від форми власності та організаційно-правової форми господарювання, вимушені вдаватися до залучення додаткових коштів у вигляді короткострокових чи довгострокових банківських кредитів. Їх ефективне використання в синергетичному поєднанні з іншими економічними чинниками сприяє підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Сучасний стан кредитування аграрного сектору знаходиться в складному становищі. За повідомленням аналітичного департаменту Української аграрної конфедерації, обсяги кредитних ресурсів аграрного сектору економіки України в 2009 році скоротилися в порівнянні з 2008 роком на 65 %, а пільгових – на 77,5 %. Водночас зросли суми вимог банківських установ у 1,8 рази. На думку експертів, наслідки такої кредитної політики проявлятимуться у 2010 році, що пояснюється довготривалістю обороту капіталу у сільському господарстві [5].

Загроза розвитку сільського господарства спричинена проблемами його фінансування. Найбільш проблемними є наступні питання: суттєве скорочення обсягів кредитування підприємств галузі; значне підвищення відсоткових ставок за кредитами; збільшення обсягу предмету застави до сум кредитів. За прогнозними даними загальна потреба в коштах для підготовки і якісного проведення комплексу весняно-польових робіт в 2010 році складає понад 24,0 млрд.грн. Власними ж фінансовими ресурсами сільгосп підприємства забезпечені лише наполовину [3; 8].

З метою узгодження дій та консолідації зусиль щодо вирішення піднятих питань Мінагрополітики підготувало Меморандум про загальні засади співробітництва Міністерства аграрної політики України, Національного банку України, Асоціації українських банків, Асоціації фермерів та приватних землевласників України та Аграрного союзу України щодо забезпечення кредитними коштами підприємств агропромислового комплексу [3].

Уряд України вихід із складної ситуації вбачає у створенні аграрного банку [4], який буде кредитувати селян на термін від 5 до 10 років за кредитними ставками не більшими за 5–7 %. Створення такої фінансової установи дозволить вирішити до 90 % проблем аграрного сектору. Кредити будуть надавати без застави, під спеціальний режим державного страхування і в обсязі, необхідному для нормального розвитку сільськогосподарських підприємств.

Однак збільшення обсягів кредитування саме по собі не вирішить проблем розвитку аграрного сектору, якщо ефективність їх використання буде низькою. Це зумовлює необхідність виміру рівня ефективності використання залучених ресурсів, визначення його впливу на результати діяльності позичальника. Вирішення даного питання є точкою перетину інтересів всіх учасників кредитних відносин: кредитора, діяльність якого спрямована на отримання прибутку у вигляді відсотків за користування позикою;

позичальника – для своєчасного розрахунку з банком та уникнення штрафів, втрати забезпечення й загрози банкрутства; держави, аграрна політика якої визначає пріоритетні напрями розвитку галузі.

В свою чергу, оцінка ефективності використання кредитних ресурсів неможлива без аналітичного забезпечення досліджень. В цьому випадку роль інформаційної підтримки виконує моніторинг як система синергетичного поєднання збору, накопичення, обробки та аналізу інформації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженню теоретичних і прикладних питань банківського кредитування сільськогосподарських підприємств приділяло значну увагу багато вітчизняних науковців: В. Алексійчук, М. Берков, О. Василик, П. Гайдуцький, О. Гудзь, М. Дем'яненко, О. Дзюблюк, С. Кручок, П. Лайко, Ю. Лупенко, М. Малик, А. Мороз, С. Мочерний, А. Поддєрьогін, М. Савлук, П. Саблук, О. Шпичак. Незважаючи на ґрунтовне дослідження, проведені вченими, питання моніторингу за використанням кредитних ресурсів підприємствами ними не піднімалися. Моніторинг розглядається лише в якості інструменту контролю банківської установи за кредитним процесом, кредитним портфелем, своєчасним вивленням відхилень від прийнятих стандартів та цілей кредитної політики банку, за ходом погашення позики та виплати процентів за нею.

Мета дослідження. Створення системи моніторингу за ефективністю використання кредитних ресурсів підприємств, розробка науково-методичних та практичних рекомендацій по удосконаленню системи показників, які лежать в його основі.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Вагомою перевагою кредитів як джерела грошових коштів є можливість реалізації за їх допомогою інвестиційно-інноваційної моделі розвитку аграрних підприємств в довгостроковій перспективі. В залежності від ступеня ефективності використання кредитних ресурсів можливі два сценарії розвитку господарської діяльності підприємств: по-перше, на основі інтенсивного або екстенсивного розвитку здійснювати відтворення майнового потенціалу; по-друге, при неефективному та нераціональному використанні залучених коштів – подальше поглиблення кризового стану суб'єктів господарювання.

При формуванні майнового потенціалу кредитні ресурси можуть використовуватися за різними напрямками: розширення величини елементів майнового потенціалу; підвищення їх якісного рівня (інтенсивний розвиток); диверсифікацію майнового потенціалу для організації виробництва нових об'єктів діяльності.

Наразі кредитування сільськогосподарських підприємств здійснюють 119 банків. Найбільші обсяги позик, які підпадали під дію програми по здешевленню кредитів у 2009 році, надали: ТОВ КБ "Фінансова ініціатива" – 2,6 млрд. грн.; ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" – 2,5 млрд.грн.; ПАТ "Укресімбанк" – 1,5 млрд.грн.; ПАТ "АК Промінвестбанк" – 0,9 млрд.грн.; ПАТ АБ "Південний" – 0,9 млрд.грн [8]. Однак, кризові явища, що охопили світову економіку, не могли не позначитися і на банківському кредитуванні аграрного сектору (табл. 1).

Таблиця 1. Рівень участі кредитних ресурсів у формуванні об'єктів майнового потенціалу підприємств сільськогосподарства, мисливства та прирівняних до них послуг за видами кредитів (на 31.12.)

Показники	Роки				Динаміка	
	2008		2009		(+, -)	% (рази)
	млн. грн.	%	млн. грн.	%		
Всього	28812	100	26026	100	-2786	-9,7
у тому числі						
1. Прострочені	1228	4,3	3182	12,2	1954	2,6 р.
2. За строками погашення						
- до 1 року	10851	37,7	10245	39,4	-606	-5,6
- від 1 до 5 років	16254	56,4	13980	53,7	-2274	-14,0
- більше 5 років	1707	5,9	1800	6,9	93	5,4
3. За видами валют						
✓ у національній, всього	19454	67,5	17851	68,6	-1603	-8,2
у тому числі						
- прострочені	999	5,1	2221	12,4	1222	2,2 р.
- до 1 року	7157	36,8	7030	39,4	-127	-1,8
- від 1 до 5 років	11967	61,5	10181	57,0	-1786	-14,9
- більше 5 років	329	1,7	640	3,6	311	94,5
✓ в іноземній, всього	9358	32,5	8175	31,4	-1183	-12,6
у тому числі						
- прострочені	229	2,4	961	11,8	732	4,2 р.
- до 1 року	3693	39,5	3215	39,3	-478	-12,9
- від 1 до 5 років	4287	45,8	3800	46,5	-487	-11,4
- більше 5 років	1378	14,7	1160	14,2	-218	-15,8
✓ в розрізі валют						
- долар США	7935	84,7	6640	81,2	-1295	-16,3
- євро	1270	13,6	1372	16,8	102	8,0
- російський рубль	26	0,3	29	0,4	3	11,5
- інші валюти	127	1,4	134	1,6	7	5,5

Джерело: розраховано автором за даними [6; 7]

Як видно з табл. 1, рівень участі кредитних ресурсів у формуванні об'єктів майнового потенціалу сільськогосподарських підприємств в 2009 р. в порівнянні з 2008 р. зменшився на 9,7 % та становить 26026 млн. грн. Водночас, збільшилися ризики неповернення кредитів, про що свідчить зростання частки прострочених сум за кредитами в 2,6 рази. Найбільшим попитом продовжують користуватися середньострокові (53,7 %) та довгострокові (39,4 %) кредити. Перевага як в 2008 р., так і в 2009 р. надається залученим коштом в національній валюті. Більше того, спостерігається тенденція до

зростання їх питомої ваги у загальній структурі формування об'єктів майнового потенціалу (1,1 в.п.), що, очевидно, пов'язано з непрогнозованим коливанням курсу національної валюти по відношенню до іноземної. За структурою кредитів в іноземній валюті переважають доларові – в 2009 р. їх питома вага становила 81,2 %, а за термінами погашення – середньострокові (46,5 %).

У регіональному аспекті очевидні значні диспропорції залучення кредитних ресурсів для формування майнового потенціалу аграрних підприємств (табл. 2).

Таблиця 2. Рівень участі кредитних ресурсів у формуванні об'єктів майнового потенціалу підприємств сільськогосподарства, мисливства та прирівняних до них послуг за регіонами

Регіони (області)	Роки				Динаміка		
	2008		2009		(+, -)	%	в.п.
	млн. грн.	%	млн. грн.	%			
Автономна Республіка Крим	221	0,8	160	0,6	-61	-27,6	-0,2
Вінницька	448	1,6	322	1,2	-126	-28,1	-0,3
Волинська	289	1,0	180	0,7	-109	-37,7	-0,3
Дніпропетровська	3 190	11,1	3 453	13,3	263	8,2	2,2
Донецька	1 358	4,7	1 014	3,9	-344	-25,3	-0,8
Житомирська	134	0,5	87	0,3	-47	-35,1	-0,1
Закарпатська	177	0,6	218	0,8	41	23,2	0,2
Запорізька	869	3,0	609	2,3	-260	-29,9	-0,7
Івано-Франківська	92	0,3	56	0,2	-36	-39,1	-0,1
Київська	13 439	46,6	12 603	48,4	-836	-6,2	1,8
Кіровоградська	494	1,7	516	2,0	22	4,5	0,3
Луганська	708	2,5	625	2,4	-83	-11,7	-0,1
Львівська	348	1,2	235	0,9	-113	-32,5	-0,3
Миколаївська	631	2,2	729	2,8	98	15,5	0,6
Одеська	847	2,9	574	2,2	-273	-32,2	-0,7
Полтавська	898	3,1	705	2,7	-193	-21,5	-0,4
Рівненська	299	1,0	251	1,0	-48	-16,1	-0,1
Сумська	287	1,0	172	0,7	-115	-40,1	-0,3
Тернопільська	727	2,5	599	2,3	-128	-17,6	-0,2
Харківська	1 116	3,9	915	3,5	-201	-18,0	-0,4
Херсонська	485	1,7	392	1,5	-93	-19,2	-0,2
Хмельницька	817	2,8	858	3,3	41	5,0	0,5
Черкаська	521	1,8	312	1,2	-209	-40,1	-0,6
Чернівецька	69	0,2	125	0,5	56	81,2	0,2
Чернігівська	347	1,2	315	1,2	-32	-9,2	0,0
Усього	28 812	100,0	26 026	100,0	-2 786	-9,7	0,0

Джерело: розраховано автором за даними [6;7]

Як видно з табл. 2, найбільша концентрація кредитних ресурсів спостерігається в Дніпропетровській (13,3 %) та Київській (48,4 %) областях. Найменше позик (до 1 %) банківських установ залучали для формування майна сільськогосподарські підприємства АПК Крим, Волинської,

Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Сумської та Чернівецької областей.

Важливого значення при формуванні майнового потенціалу набуває оптимізація структури джерел його фінансування за рахунок кредитних ресурсів (табл. 3).

Таблиця 3. Місце кредитних ресурсів у формуванні об'єктів майнового потенціалу підприємств сільськогосподарства, мисливства та прирівняних до них послуг (на 31.12.)

Показники	Роки				Динаміка	
	2006		2008		+,-	%(рази)
	млн.грн.	%	млн.грн.	%		
Майновий потенціал, всього	67884,9	100,0	133086,4	100,0	65201,5	96,0
в т. ч. за видами підприємств:						
- великі	6153,6	9,1	24645,7	18,5	18492,1	4,0 р.
- середні	48935,1	72,1	79396,2	59,7	30461,1	62,2
- малі	12796,2	18,8	29044,5	21,8	16248,3	2,3 р.
Формування майнового потенціалу за рахунок:						
✓ довгострокових кредитних ресурсів	8071,2	11,9	23422,8	17,6	15351,6	2,9 р.
в т. ч. за видами підприємств:						
- великі	678,1	11,0	3697,9	15,0	3019,8	5,6 р.
- середні	6159,8	12,6	14641,6	18,4	8481,8	2,4 р.
- малі	1233,3	9,6	5083,3	17,5	3850	4,1 р.
✓ короткострокових кредитних ресурсів	4336,1	6,4	11102,6	8,3	6766,5	2,6 р.
в т. ч. за видами підприємств:						
- великі	588,3	9,6	3162,0	12,8	2573,7	5,4 р.
- середні	3338,0	6,8	6697,6	8,4	3359,6	2,0р.
- малі	779,7	6,1	2339,8	8,1	1560,1	3,0 р.

Джерело: розраховано автором за даними [1; 2]

Як видно з табл. 3 протягом 2006-2008 рр. майновий потенціал сільськогосподарських підприємств збільшився майже в 2 рази. Найбільше його зростання спостерігається на великих підприємствах – більше ніж в 4 рази, а найменше – на середніх (62,2%). Приріст майнових ресурсів в 2008 р. на 51,3% забезпечувався залученим капіталом. При цьому, проти 2006 р. значно зросла питома вага кредитних ресурсів, що використовувались для формування активів – в цілому на 7,6 в.п. Це свідчить про збільшення залежності аграрного сектору від кредитних установ. В 2008 р. 17,6% майна утворилась за рахунок довгострокових кредитів, а 8,3% – за рахунок короткострокових. Перевага в структурі та збільшення в динаміці довгострокових кредитних ресурсів вказує на посилення інвестиційно-інноваційної діяльності в аграрному секторі, оскільки, як правило, такі кредити використовують для реконструкції та технічного переозброєння підприємств, впровадження інноваційної техніки, удосконалення технології виробництва.

Прийняття рішення про формування приросту активів за рахунок кредитів здійснюється за умови одержання ефективності. Ефективність передбачає, що сума кредиту повертається підприємству в строк менший, ніж можлива нормативна величина терміну використання активів, одержаних за рахунок залучених фінансових ресурсів.

При вирішенні питання щодо необхідності одержання кредитів для здійснення господарської діяльності, основними напрямками моніторингу повинні бути дані про:

- ✓ мету одержання кредиту;
- ✓ суму коштів, яку вони можуть залучити та їх вартість;
- ✓ строки, на які кошти будуть одержані;
- ✓ вартість об'єктів кредитування;
- ✓ суму чистого прибутку, на який вони можуть розраховувати, вклавши кошти в об'єкти кредитування;
- ✓ можливі вигоди і прибутки від альтернативного використання коштів кредиту;
- ✓ ризики, пов'язані з об'єктом кредитування;
- ✓ ліквідність об'єкта кредитування, тобто швидкість і спроможність його переформування у грошові кошти.

Об'єктами моніторингу щодо використання кредитів можуть бути основні засоби і нематеріальні активи та елементи їх поліпшення, а також приріст залишків виробничих запасів для забезпечення збільшення обсягів діяльності.

Для внутрішніх суб'єктів моніторингу найважливішим завданням є об'єднання та вибір найефективнішого напрямку використання кредитів.

На початковому етапі моніторингу досліджується доцільність вкладення кредитів у реальні об'єкти. Після того, як вибір зроблено і почалася експлуатація об'єкта кредитування, необхідно виявити можливі відхилення від запланованого сценарію та обґрунтувати коригуючі управлінські рішення. При повному поверненні кредиту та після завершення експлуатації об'єкта кредитування необхідно проаналізувати фактичну ефективність кредиту та

виявити причини відхилень від очікуваних результатів. Матеріали такого моніторингу допоможуть підприємству в майбутньому адекватно оцінювати свої можливості та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

В основі моніторингу ефективності використання кредитних ресурсів повинна лежати обґрунтована система показників. Головний критерій оцінки доцільності одержання кредитів – рівень окупності, тобто швидкість повернення позичальнику вкладених коштів через грошові потоки, що їх генерує об'єкт кредитування. Від одержаних в кредит об'єкту основних засобів і нематеріальних активів позичальнику надходять доходи протягом періоду їх експлуатації у формі чистих прибутків і амортизаційних відрахувань. Для прийняття управлінських рішень щодо одержання кредитів здійснюють моніторинг показників: строк окупності і ефективність кредитів.

Строк окупності кредитів (СОК) – період часу, необхідний для повернення одержаних коштів, може бути визначений за формулою:

$$СОК = \frac{ПВК}{ЧПК + АОК}$$

де ПВК – повна вартість кредиту, включаючи оплату за користування; ЧПК – середньорічний чистий прибуток від використання об'єкта кредитування; АОК – середньорічні амортизаційні відрахування за об'єктом кредитування.

Критерій доцільності одержання кредиту визначається тим, що розрахований строк його окупності буде меншим від часу, який на підприємстві вважають економічно виправданим (СОЕ).

$$СОК \leq СОЕ$$

Якщо чистий прибуток від використання об'єктів кредитування та їх амортизація будуть мати нерівномірні величини за роками, для оцінки доцільності одержання кредиту використовують формулу:

$$-ПВК + \sum_{i=1}^{СОЕ} (ЧПК_i + АОК_i) \geq 0$$

де ЧПК_i – чистий прибуток, одержаний від об'єкта кредитування в i-му році; АОК_i – амортизаційні відрахування в i-му році; i – економічно виправданий час, за який доцільно окупити кредит.

При цьому, період окупності об'єкта кредитування обчислюють прямим розрахунком кількості років, протягом яких суму кредиту буде погашено відповідними надходженнями.

Сутність оцінки ефективності кредитів за способом середньої прибутковості (рентабельності) вартості створених активів полягає у визначенні відношення між чистим прибутком, одержаним від використання об'єкта кредитування, і сумою кредиту.

Як правило, ці розрахунки здійснюють за двома варіантами щодо відношення середньорічного чистого прибутку із повною сумою вартості кредиту (ПАК) та (або) з

врахуванням ліквідаційної вартості об'єкта кредитування і його щорічної амортизації та залишкової вартості (ПЗК). Тому для розрахунку прибутковості кредиту, виходячи із вартості створених активів, можна використовувати формули:

$$\text{ПАК} = \frac{\sum \text{ЧПК}_e : \text{ПЕК}}{\text{ПВК}}$$

$$\text{ПЗК} = \frac{\sum \text{ЧПК}_e : \text{ПЕК}}{\text{ПВК} : 2}$$

де ЧПК_e – чистий прибуток, що буде одержаний від об'єкта кредитування за весь період експлуатації; ПЕК – період експлуатації об'єкта кредитування.

Оцінка ефективності кредитів за фактичними результатами діяльності об'єктів кредитування (аналіз в динаміці) здійснюється з використанням дисконтування так способами:

- ✓ суми чистої теперішньої вартості;
- ✓ внутрішньої прибутковості (рентабельності);
- ✓ прибутковості (рентабельності) об'єкта кредитування.

У разі використання способу суми чистої теперішньої вартості, необхідні рішення щодо оцінки одержаного кредиту приймаються на основі порівняння абсолютних величин теперішньої вартості і вихідних грошових потоків, які були наслідком кредитування. Сума чистої теперішньої вартості (ЧТВ) – це різниця між величиною чистих і цільових грошових потоків (ЧЦП), що надходять у процесі експлуатації об'єкта кредитування (чистого прибутку (ЧП) і амортизації (А), як цільової суми коштів) дисконтованих за прийнятою ставкою дохідності (ПСД), та сумою повної вартості кредиту (ПВК):

$$\text{ЧТВ} = \sum_{i=1}^T \frac{\text{ЧЦП}_i}{(1 + \text{ПСД})^i} - \text{ПВК}$$

де ЧЦП_i – чистий грошовий потік в i -му році; T – кількість років експлуатації об'єкта кредитування; $\text{ЧЦП} = \text{ЧП} + \text{А}$.

Якщо керуватися критерієм прибутковості, оцінка щодо ефективності одержаного кредиту може бути здійснена, якщо сума чистої теперішньої вартості є не менше нуля ($\text{ЧТВ} > 0$). Якщо підприємство мало кілька варіантів щодо об'єктів кредитування, то слід спинитися на тому, який забезпечував найвище значення суми чистої теперішньої вартості.

Сума чистої теперішньої вартості показує реальну майбутню величину приросту активів за рахунок власного капіталу у разі використання кредиту.

Під внутрішньою прибутковістю (рентабельністю) об'єкта кредитування розуміють значення коефіцієнта дисконтування, за якого сума чистої теперішньої вартості дорівнюватиме нулю. За економічним змістом величина цього показника є точкою беззбитковості при експлуатації об'єкта кредитування. Для розрахунку внутрішньої прибутковості (рентабельності) можна використовувати наступне рівняння:

$$\sum_{i=1}^T \text{ЧЦП}_i = \text{ПВК} \times (1 + \text{ПСД})^T$$

Ліва частина рівняння – величина вартості кредиту, а права – вартість чистих і цільових доходів за період використання об'єкта кредитування. Коефіцієнт, при якому обидві частини рівняння будуть рівні, називається внутрішньою прибутковістю.

Цю величину можна трактувати і як максимальну ставку відсотка, під яку підприємство може взяти кредит.

Правило прийняття рішень щодо одержання кредитів за цим методом формулюється таким чином: перевага повинна віддаватися тому об'єкту кредитування, де підприємство має можливість платити максимальний відсоток за кредит.

Аналіз доцільності одержання кредиту можна здійснити за допомогою визначення рівня прибутковості (рентабельності) об'єкта кредитування (ПОК), розрахованого як відношення суми чистої теперішньої вартості до повної вартості кредиту:

$$\text{ПОК} = \frac{\text{ЧТВ}}{\text{ПВК}}$$

Для узагальненої оцінки привабливості кредитів в системі моніторингу використовують комплексні способи аналітичних досліджень, що не враховують дисконтування та засновані на дисконтуванні.

При першому способі використовують моментний аналіз, коли усі показники, які характеризують об'єкт кредитування, розглядаються в короткостроковому періоді, і при розрахунках використовуються величини, зафіксовані в певний проміжок часу (факт зміни вартості грошей у часі не враховується). При другому способі використовують аналіз в динаміці, коли показники аналізуються в динаміці, з урахуванням зміни вартості грошей у часі за ряд періодів.

Дисконтування – процес приведення майбутньої вартості грошей (грошових надходжень) до їх теперішньої вартості. Процес дисконтування має здійснюватися за простими чи складними процентами.

Для оцінки ефективності розміщення позик в господарській діяльності в системі моніторингу додатково використовують систему показників, що характеризують зміну різних результативних ознак.

1. Приріст об'єктів діяльності (ПОД) підприємства на 1 гривню розміщених кредитів:

$$\text{ПОД} = \frac{\text{КО}_1 \times \text{ЦО}_1 - \text{КО}_0 \times \text{О}_0}{\text{ОК}}$$

де $\text{КО}_0, \text{ЦО}_0, \text{КО}_1, \text{ЦО}_1$ – обсяг об'єктів діяльності за їх кількістю і ціною, відповідно до одержання кредитів і після одержання; ОК – величина кредитів.

2. Зниження витрат підприємства (ЗВП) на 1 гривню одержаних кредитів:

$$\text{ЗВП} = \frac{\text{ОГ}(\text{КР}_0 \times \text{ЦР}_0 - \text{КР}_1 \times \text{Р}_1)}{\text{ОК}}$$

де ОГ – обсяг об'єктів діяльності; $\text{КР}_0, \text{ЦР}_0, \text{КР}_1, \text{Р}_1$ – кількість ресурсів для створення одиниці об'єктів діяльності та їх ціна, відповідно до одержання кредиту і після одержання.

Відношення величини кредитів (ОК) до суми економії витрат $\text{КР}_0 \times \text{ЦР}_0 - \text{КР}_1 \times \text{Р}_1$ свідчить про термін окупності позики, розміщеної в об'єкти, які забезпечили зниження собівартості об'єктів діяльності.

3. Скорочення витрат праці (СВП) на виробництво одиниці об'єктів господарської діяльності:

$$\text{СВП} = \frac{\text{ОГ}(\text{ПВ}_0 - \text{ПВ}_1)}{\text{ОК}}$$

де $\text{ПВ}_0, \text{ПВ}_1$ – витрати праці на виробництво одиниці об'єктів господарської діяльності до і після одержання кредиту.

Якщо величину скорочення витрат праці ОГ ($\text{ПВ}_0 - \text{ПВ}_1$) поділити на річний фонд робочого часу одного працівника, то одержимо відносне скорочення персоналу підприємства.

4. Збільшення валового, операційного і чистого прибутку (ЗПП) на 1 грн. одержаних кредитів:

$$\text{ЗПП} = \frac{\text{ОГ}(\text{П}_1 - \text{П}_0)}{\text{ОК}}$$

де $\text{П}_0, \text{П}_1$ – відповідно валовий, операційний або чистий прибуток на одиницю об'єктів діяльності до після одержання кредитів.

$$\text{П}_1 = \text{ЦР}_1 \text{ВО}_1 \quad \text{П}_0 = \text{ЦР}_0 \text{ВО}_0$$

де ЦР_0 і ЦР_1 – ціна реалізації за одиницю об'єктів діяльності, відповідно до і після одержання кредиту; ВО_0 і ВО_1 – витрати на одиницю реалізованих об'єктів діяльності щодо формування валового, операційного і чистого прибутку, відповідно, до і після одержання кредиту.

Відношення величини кредитів (ОК) до суми збільшення прибутку ОГ ($\text{П}_1 - \text{П}_0$) свідчить про термін окупності позики розміщеної в об'єкти, які забезпечили приріст фінансового результату.

Усі перелічені показники ефективності розміщення кредитів в господарську діяльність вивчаються в динаміці. Основним напрямом підвищення ефективності позик є їх розміщення в інноваційні об'єкти.

Велику роль в моніторингу ефективності використання кредитних ресурсів сільськогосподарських підприємств відіграє його інформаційне забезпечення. На підприємствах

інформація про суми отриманих та погашених кредитів, заборгованість перед банківськими установами накопичується в системі бухгалтерських рахунків.

Зокрема, для моніторингу довгострокових кредитів необхідно використовувати дані рахунків 50 "Довгострокові позики" в розрізі таких субрахунків: 501 "Довгострокові кредити банків у національній валюті", 502 "Довгострокові кредити банків в іноземній валюті", 503 "Відстрочені довгострокові кредити банків у національній валюті", 504 "Відстрочені довгострокові кредити банків в іноземній валюті" та 61 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями" за субрахунками: 611 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті", 612 "Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті".

Моніторингові дослідження короткострокових кредитів здійснюються з використанням інформації рахунку 60 "Короткострокові позики" в розрізі субрахунків: 601 "Короткострокові кредити банків у національній валюті", 602 "Короткострокові кредити банків в іноземній валюті", 603 "Відстрочені короткострокові кредити банків у національній валюті", 604 "Відстрочені короткострокові кредити банків в іноземній валюті", 605 "Прострочені позики в національній валюті", 606 "Прострочені позики в іноземній валюті".

Крім власне сум кредитів важливим об'єктом моніторингу повинна бути їх вартість у вигляді відсотків за користування залученими ресурсами. В цьому аспекті, важливим інформаційним джерелом є рахунок 95 "Фінансові витрати" субрахунок 951 "Відсотки за кредит".

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Підвищення рівня кредитування аграрного сектору України та збільшення ефективності використання кредитів повинно бути одним з напрямів державного регулювання. Роль держави у формуванні кредитної інфраструктури полягає у забезпеченні нею сприятливих економічних умов, правовому забезпеченні, сприянні створенню та розвитку кредитування сільського господарства. Методи державної інтервенції у кредитну систему АПК включають кредитні та відсоткові субсидії, кредитні лінії, кредитні гарантійні схеми. Інфраструктурне забезпечення реалізації цих методів здійснюється шляхом створення та функціонування пільгових кредитів та кредитних гарантій, державних спеціалізованих банків.

Головне завдання зазначених інструментів державного втручання полягає не у безпосередньому фінансуванні підприємств АПК, а у стимулюванні розвитку кредитних відносин та залученні до кредитного процесу комерційних учасників кредитної системи – банківських установ, страхових компаній, інформаційно-консультативних фірм.

Виконання державою вказаних функцій можливе лише за допомогою всебічної оцінки явищ та процесів в сфері кредитування. Таким чином, запропонована нами система показників для моніторингу ефективності використання кредитних ресурсів підприємств носить важливий практичний характер для різних рівнів управління господарюючими системами та створює додаткові умови для прийняття виважених рішень користувачами інформаційних ресурсів.

Список використаної літератури:

1. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності за 2007 рік: статистичний збірник. Ч. 1. – К.: Держкомстат України, 2008. – 245 с.
2. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності за 2008 рік: статистичний збірник. – К.: Держкомстат України, 2009. – 326 с.
3. На порядку денному – кредитування аграрного сектору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroua.net>
4. Офіційний сайт газети "Українська правда" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua>
5. Підсумки кредитування АПК – невтішні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.agroconf.org
6. Статистичний бюлетень національного банку України за 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
7. Статистичний бюлетень національного банку України за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
8. Шаповалов В. На часі засади кредитування АПК / В. Шаповалов // Аграрний тиждень. – № 7 (133). – 2010. – С. 3.

МОРОЗ Юлія Юзефівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку Житомирського національного агроекологічного університету

Наукові інтереси:

- побудова системи моніторингу стану та розвитку сільськогосподарських підприємств;
- формування та використання потенціалу підприємств аграрного сектору